

УДК 159.9:355/351.74:616.89

С. О. Ларіонов

І. І. Приходько

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

Ларіонов Станіслав Олександрович,

кандидат психологічних наук, доцент,

<http://orcid.org/0000-0002-3027-8535>, e-mail: larionov1985@gmail.com,

Національна академія Національної гвардії України

Приходько Ігор Іванович,

доктор психологічних наук, професор,

<https://orcid.org/0000-0002-4484-9781>, e-mail: iprikhodko1966@gmail.com,

Національна академія Національної гвардії України

Анотація. У статті розкриваються результати дослідження ціннісної сфери мобілізованих військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Виявлено п'ять типів ціннісної сфери особистості у мобілізованих військовослужбовців з різним рівнем посттравматичного стресу.

Ключові слова: ціннісна сфера; мобілізовані військовослужбовці; бойові дії; посттравматичний стрес; психічна травма.

Вступ

Широкомасштабні та інтенсивні бойові дії, які розпочалися в Україні 24 лютого 2022 р., вимагають усе більшої мобілізації цивільного населення для призову на військову службу. Бойовий стрес негативно впливає на психічний та фізичний стан військовослужбовців, порушує адаптацію та поведінку, призводить до трансформації ціннісної сфери (Kolesnichenko et al., 2022; Prykhodko et al., 2025). Під час бойових дій комбатанти не лише стикаються з постійною вітальною небезпекою, перебуваючи в бойових порядках на лінії зіткнення. Вони також стають свідками поранень та смертей своїх побратимів і командирів, а також цивільних осіб. Крім того, до величезного стресу додається непередбачуваність сучасної війни, зокрема ризик застосування зброї масового ураження та асиметричних бойових дій, що ускладнює прогнозування того, де і коли може статися наступне бойове зіткнення.

Ціннісна сфера є основою для індивідуального прийняття рішень щодо дій та впливає на взаємодію людей. Це потужна спрямована сила, що незмінно визначає поведінку і формує установки (Lane, 1976; Schwartz, 1992). Ціннісна сфера особистості військовослужбовця виступає механізмом адаптації під час виконання бойових завдань в екстремальних ситуаціях щодо формування нових ціннісних утворень і згодом дає змогу більш м'яко переживати її (Kolesnichenko et al., 2022). На сьогодні дослідження ціннісної сфери особистості зосереджено на вивченні взаємозв'язку між посттравматичним стресом (ПТС) та особистими цінностями у жертв злочинів та людей з розладами адаптації після критичних життєвих подій (Maercker et al., 2009; Müller, Forstmeier, Wagner, & Maercker, 2011); впливу цінностей на патологічні залежності (Dollinger & Kobayashi, 2003; Galdós & Sánchez, 2010); зміни ціннісної сфери особистості військовослужбовців внаслідок стресових чи травматичних подій (Bardi,

Lee, Hofmann-Towfigh, & Soutar, 2009; Wittchen et al., 2012); впливу особистих цінностей (гедонізм, доброзичливість, традиції, самостійність та універсалізм) солдатів на депресію, тривогу та соматоформні симптоми (Zimmermann et al., 2014); впливу традиційних та сучасних цінностей на здоров'я особистості (Graham, 2010; Kleinman & Good, 1985).

У роботах з вивчення травм і розладів, пов'язаних зі стресом, було показано, що сучасні цінності (досягнення, гедонізм, стимуляція) захищають від ПТС, опосередковуючи процеси соціальної взаємодії, тоді як традиційні цінності (конформізм, доброзичливість, орієнтація на звичаї) збільшують цей стрес (Maercker et al., 2009). Це суперечило популярному припущенню, що традиційні цінності кращі для збереження здоров'я, тоді як сучасні цінності його знижують (Kleinman & Good, 1985; Zimmermann et al., 2018).

Дослідники Центру психотравми Бундесверу (Zimmermann et al., 2014; 2015; 2018) виявили, що сильна та усвідомлена система цінностей особистості може допомогти захистити військовослужбовців від розвитку депресії під час бойової діяльності. У дослідженнях Zimmermann et al. (2014; 2018) встановлено, що усвідомлення традицій та конформізм є провідними цінностями серед військовослужбовців. У більш ранніх дослідженнях ними доведено, що цінності, які формуються з глибокого почуття альтруїзму та товариства, такі як зосередження уваги на добробуті інших (доброзичливість та універсалізм), можуть сприяти посиленню суб'єктивних страждань, наприклад у разі формування посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Військовослужбовці з такими цінностями менш психологічно вразливі, ніж їхні товариші по службі. Однак через здатність співчувати вони сприймають муки (переживання) товаришів по службі більше як власне, коли вони стають свідками таких моментів під час служби (Zimmermann et al., 2014; 2018).

Зміни індивідуальних цінностей з'ясовано в дослідженні Bardi, Lee, Hofmann-Towfigh, and Soutar (2009), де було доведено, що чим значніший масштаб подій, що перетворюють життя, тим істотніша зміна цінностей. Такі зміни ціннісної сфери також відбувалися у військовослужбовців після участі в бойових діях (Daniel, Fortuna, Thrun, Cioban, & Knafo, 2013).

Л. Журавльова та К. Кротюк (2020) дійшли висновку, що серед учасників бойових дій, на противагу тим, хто не мав такого досвіду, достовірно більшою є кількість людей, які задоволені життям та здатні контролювати його залежно від певних обставин.

Н. Макаренко (2024) було виявлено відмінності розподілу термінальних та інструментальних цінностей у військовослужбовців із симптомами ПТСР та без таких ознак. Зокрема, у військових із вираженими симптомами ПТСР пріоритетними цінностями були: впевненість у собі, здоров'я, щастя інших, наявність гарних друзів, самоконтроль, тверда воля, раціоналізм, терпимість і чуйність. Натомість у військових з відсутністю ознак ПТСР переважали цінності продуктивного життя, свободи, розвитку, відпочинку, активного життя, незалежності, життєрадісності, відповідальності. Для всіх військових вагомими цінностями є сімейне щастя, свобода та цікава робота (Макаренко, 2024).

Рykhodko et al. (2025) довели, що армійські цінності не дають змоги надійно передбачити розвиток посттравматичних стресових реакцій у військовослужбовців-учасників бойових дій, проте не можна нехтувати їх роллю в регулюванні взаємин військовослужбовців, які мають такі ознаки. У військовослужбовців з ознаками ПТС в ієрархії армійських цінностей була виражена векторність від тріади сміливості як уявлення про гідне поведіння військовослужбовця до тріади усвідомлення власної нестачі сил для здійснення протидії, власної ненадійності для оточуючих (Мацегора, Колесніченко, Приходько, & Байда, 2023).

Проведений аналіз наукових джерел дав змогу дійти висновку, що вивчення ціннісної сфери особистості під час переживання травматичної події нині перебуває у фокусі уваги психологів. Проте питання визначення особливостей ціннісно-сислової сфери мобілізованих військовослужбовців, які пережили бойовий стрес, залишаються не повною мірою дослідженими. Крім того, актуальність вивчення типів ціннісної сфери особистості

у мобілізованих військовослужбовців з різними показниками ПТС дасть змогу розширити сучасні методи та технології надання психологічної допомоги.

Мета статті – визначення особливостей ціннісної сфери мобілізованих військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, з різним рівнем ПТС.

Матеріали та методи дослідження

Дослідження було проведено серед 230 мобілізованих військовослужбовців сил безпеки та оборони України, які брали участь у бойових діях та проходили психологічне відновлення за відповідною програмою (Приходько, Мацегора, & Байда, 2023). Вони мали різні військові звання: рядовий та сержантський склад (76 %), молодший офіцерський склад (19 %), старші офіцери (5 %). Термін участі в бойових діях становив від 6 до 10 місяців (8.75 ± 2.58).

Для дослідження особливостей ціннісної сфери військовослужбовців з різним рівнем ПТС використовувалися психодіагностичні методики «Ціннісні орієнтації» та «Опитувальник травматичного стресу».

Опитувальник «Ціннісні орієнтації» (автор М. Рокіч) використовувався для дослідження інструментальних та термінальних цінностей у військовослужбовців (Колесніченко та ін., 2020; Rokeach, 1973). Учасник дослідження отримував два списки з 18 цінностями (свобода, сімейна безпека тощо), розміщеними в алфавітному порядку, де кожна цінність супроводжувалася короткими словосполученнями, які пояснювали її зміст. Респонденти проводили ранжування цінності в кожному списку від найважливішого (1) до найменш важливого (18).

«Опитувальник травматичного стресу» (автор І. Котенев) використовувався для дослідження особливостей психічного стану мобілізованих військовослужбовців, які брали участь у бойових діях (Колесніченко та ін., 2020). Опитувальник містить 110 тверджень, які учасники дослідження оцінювали за 5-бальною шкалою. У результаті розраховувалися три узагальнювальні показники: гостра стресова реакція (ГСР), депресія та ознаки ПТСР.

Для оброблення емпіричних даних використовувався кластерний аналіз (K-means), який дав змогу виявити типи ціннісної сфери у мобілізованих військовослужбовців з різними ознаками ПТСР.

Результати

Використання кластерного аналізу дало змогу виділити п'ять типів ціннісної сфери мобілізованих військовослужбовців з різними показниками ПТСР, які брали участь у бойових діях (таблиця 1).

Аналіз отриманих результатів показав, що для 1, 2 та 3 типів ціннісної сфери мобілізованих військовослужбовців показники ГСР, ПТСР і депресії практично однакові та свідчать про відсутність або незначні прояви симптоматики ПТС, що описується за допомогою цих шкал.

Найбільш поширеним є 2 тип (74,32 %), 1 тип (2,19 %) відрізняється поміж інших найменшими показниками депресії, а 3 тип (3,82 %) – найменшими показниками ГСР. Відповідно, 4 тип (4,37 %) відрізняється від перших трьох значно вищими показниками ГСР, за показниками депресії та ПТСР він посідає проміжне місце між першими трьома та 5 типом. Останній – 5 тип (15,30 %) має значно вищі, ніж у всіх попередніх типах, показники депресії, ГСР та ПТСР. За таких показників є висока ймовірність клінічно виражених ознак ПТСР.

Термінальні цінності найпоширенішого 2 типу (74,32 %) умовно утворюють кілька груп. Найбільш значущою цінністю для них є «Здоров'я (фізичне та психічне)», наступною є група, що об'єднує «Кохання» та «Щасливе сімейне життя». Третім блоком є «Матеріально забезпечене життя», «Наявність вірних друзів», «Життєва мудрість» та «Активне діяльнісне життя». Четверту групу утворюють «Цікава робота», «Громадське покликання», «Розвиток» та «Упевненість у собі». Військовослужбовці 2 типу віддають перевагу таким інструментальним цінностям, як «Вихованість», «Акуратність», «Відповідальність», «Самоконтроль» та «Життєрадісність».

Таблиця 1 – Типологія ціннісної сфери мобілізованих військовослужбовців з різними показниками ПТСР, які брали участь у бойових діях (у балах)

Шкали	1 тип (2,19 %)	2 тип (74,32 %)	3 тип (3,82 %)	4 тип (4,37 %)	5 тип (15,30 %)
1	2	3	4	5	6
ГСР	100,50±21,06	98,55±17,99	95,57±19,24	116,75±18,59	138,36±16,94
ПТСР	106,00±20,05	107,43±17,76	109,43±18,20	124,25±18,38	143,64±15,77
Депресія	35,25±6,85	39,65±5,28	40,43±3,41	42,63±6,09	49,39±6,06
<i>Термінальні цінності</i>					
Активне діяльнісне життя	3,75±4,19	7,60±4,60	11,71±3,15	8,88±4,82	4,93±4,29
Життєва мудрість	10,00±5,29	7,38±3,98	14,29±3,73	9,00±5,81	5,71±3,89
Здоров'я (фізичне та психічне)	14,75±2,87	3,73±3,79	11,43±4,12	10,257,81	6,68±5,09
Цікава робота	5,25±3,77	8,96±4,91	14,57±3,10	4,00±5,76	6,68±4,50
Краса природи та мистецтва	12,00±6,93	12,68±5,18	13,29±1,98	6,75±4,33	9,61±4,47
Кохання	13,75±5,85	5,94±4,66	13,43±2,37	5,75±3,41	7,14±5,01
Матеріально забезпечене життя	13,25±4,27	6,51±4,62	12,71±5,62	4,25±1,91	8,32±5,93
Наявність вірних друзів	10,00±5,72	7,07±3,81	4,14±3,63	7,38±4,27	11,54±4,96
Громадське покликання	11,50±2,08	9,49±3,79	4,71±4,31	6,50±4,14	11,64±3,83
Пізнання	10,00±4,55	11,73±4,04	6,14±3,29	12,25±4,95	11,07±4,20
Продуктивне життя	9,25±5,56	11,04±3,67	4,14±4,41	13,88±3,04	10,96±4,22
Розвиток	7,25±4,92	9,71±4,03	7,29±4,72	14,13±4,02	9,96±4,56
Розваги	9,75±5,62	13,46±3,56	10,00±4,62	9,38±5,21	11,79±4,78
Свобода	5,25±1,71	11,37±4,03	4,14±3,67	11,88±3,83	11,61±4,65
Щасливе сімейне життя	9,75±4,92	5,96±4,96	8,29±4,15	9,50±4,60	11,64±5,54
Щастя інших	4,75±2,22	12,81±4,44	9,71±4,79	10,63±4,24	13,04±4,13
Творчість	10,00±5,94	15,28±3,05	9,71±5,65	11,88±4,49	11,29±4,39
Впевненість у собі	10,50±6,24	10,03±4,67	11,14±4,41	11,25±3,69	8,46±4,53
<i>Інструментальні цінності</i>					
Акуратність	14,75±2,87	6,86±5,32	3,14±3,13	10,38±5,55	4,39±2,94
Вихованість	12,75±2,99	6,67±5,02	5,00±3,37	8,75±6,48	8,50±5,51
Високі запити	9,75±6,95	13,10±5,07	5,57±3,69	7,38±5,24	8,29±4,65
Життєрадісність	12,25±5,12	7,67±4,66	8,14±4,22	6,13±2,80	7,14±4,15
Дисциплінованість	13,25±7,54	8,35±4,72	10,29±4,86	5,25±3,92	9,39±4,80
Незалежність	8,25±7,85	9,08±4,82	6,14±3,34	6,13±3,94	10,54±4,49
Непримиренність до недоліків у собі та інших	8,00±5,77	13,63±4,20	11,00±5,57	7,63±4,10	9,46±6,29
Освіченість	9,00±5,03	8,87±4,81	8,00±4,55	6,50±3,66	8,68±4,56
Відповідальність	15,75±1,50	7,20±4,41	11,43±4,16	9,38±4,44	9,14±4,86
Рационалізм	14,00±2,16	9,24±4,44	5,00±3,00	7,13±4,61	8,39±4,33
Самоконтроль	10,25±5,12	7,35±4,45	12,29±3,77	4,88±2,90	8,71±4,77
Сміливість у відстоюванні своїх поглядів	6,75±3,10	9,74±4,23	11,29±4,96	11,38±5,18	10,32±3,87
Тверда воля	7,25±3,20	8,89±4,49	12,29±5,94	14,25±2,71	8,54±4,94
Терпимість	5,50±0,58	9,71±4,43	12,00±4,00	11,38±4,03	6,00±4,21
Широта поглядів	6,00±2,45	12,16±4,57	10,71±5,35	11,50±3,93	11,64±4,44
Чесність (щирість)	3,25±3,30	9,50±5,69	12,57±3,60	14,25±2,25	12,39±5,34
Ефективність у справах	6,00±4,24	11,29±4,94	10,86±5,98	15,38±2,50	14,79±3,68
Чуйність	5,75±4,92	11,51±5,14	13,29±4,27	14,00±3,42	13,50±4,27

Наступним за поширеністю є 5 тип військовослужбовців (15,30 %), які обрали такі найбільш значущі термінальні цінності, як «Активне діяльнісне життя» та «Життєва мудрість». Також серед важливих інших цінностей ними виокремлені «Цікава робота», «Здоров'я (фізичне та психічне)» та «Кохання». Представники 5 типу віддають перевагу таким інструментальним цінностям, як «Акуратність», «Терпимість» та «Життєрадісність».

Військовослужбовці 4 типу (4,37 %) віддають перевагу таким термінальним цінностям, як «Цікава робота», «Матеріально забезпечене життя» та «Кохання»; високі ранги також мають «Громадське покликання», «Краса природи та мистецтва» й «Наявність вірних друзів». Поміж інструментальних цінностей перевагу мають «Самоконтроль» і «Дисциплінованість», також високо оцінюються «Життєрадісність», «Незалежність» та «Освіченість».

Представники 3 типу (3,82 %) перевагу надають таким термінальним цінностям, як «Наявність вірних друзів», «Свобода», «Продуктивне життя», «Громадське покликання». Серед інструментальних цінностей представники цього типу виділяють «Акуратність», «Рационалізм», «Вихованість», «Високі запити» та «Незалежність».

Найменш поширеним виявлено 1 тип (2,19 %) військовослужбовців, для яких найбільш значущими термінальними цінностями є «Активне діяльнісне життя», «Щастя інших», «Свобода», «Цікава робота» та «Розвиток». Для їх досягнення військовослужбовці використовують такі інструментальні цінності, як «Чесність», «Терпимість», «Широта поглядів», «Ефективність у справах», «Сміливість у відстоюванні своїх поглядів» та «Тверда воля».

Обговорення

Найбільш поширеним типом ціннісної сфери у 74,32 % мобілізованих військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, виділено такий, що нами позначено як «поціновувач кожної миті життя». Військовослужбовці цього типу прагнуть урівноваженого, комфортного забезпеченого життя, дотримуючись водночас норм та способів взаємодії з навколишнім світом, прийнятних у суспільстві.

Наступним є «терплячий» (15,30 %) – це тип особистості, що постійно працює для поліпшення власного життя, але не відчуває повною мірою щастя та задоволення від нього. Така структура ціннісної сфери описує військовослужбовців, які впевнені, що життя – це важка й рутинна щоденна робота. Вони не переконані, що життя обов'язково має бути щасливим, а робота цікавою та спрямованою на щось важливе. На думку McAllister, Callaghan, and Fellin (2018), такі військовослужбовці дотримуються загальноприйнятих норм взаємодії, щоб уникати конфліктів та інших ускладнень, обмежуючи себе в емоційних проявах. Таким чином, виконання завдань в умовах бойових дій не залишає простору таким військовослужбовцям для реагування на стрес, провокує розвиток депресивних проявів, а згодом і ПТСР.

Далі можна назвати такий тип ціннісної сфери особистості, як «формальний виконавець» (4,37 %). Він вузько орієнтований на професію як засіб задоволення матеріальних потреб. Водночас професійна ідентифікація таких військовослужбовців не досягає майстерності, обмежуючись рівнем виконавця. На думку Johansen, Laberg, and Martinussen (2013), такі особливості професійної діяльності військовослужбовців визначають провідну роль самоконтролю та дисциплінованості у структурі інструментальних цінностей та пояснюють у ній низьку значущість орієнтації на результат. Обмеженість, відсутність свободи, характерні для ідентифікації рівня «виконавця», роблять уразливим військовослужбовця до ГСР та підвищують імовірність розвитку депресії та ПТСР.

Військовослужбовців «приятного» (3,82 %) типу ціннісної сфери можна охарактеризувати як орієнтованих на близьке соціальне оточення, які прагнуть бути значущими в суспільстві, розділяти його цінності та здатні відмовитися від комфорту, любові й навіть здоров'я заради громадського прийняття. На думку Jones and Wessely (2003), така

структура ціннісної сфери містить широко відомий потенціал для подолання бойового стресу: використання допомоги товаришів по службі, взаєморозуміння та довіри бойових побратимів.

Найменш поширеним є тип особистості, який позначено як «натхненник» (2,19 %). Його особливістю є активна боротьба за щастя інших, розширення меж усталених норм. Заради цього такі особи готові відмовитися від комфортного й безпечного життя та власних інтересів. Вони вільні у своїх думках і діях, ширі, чуйні, толерантні, спрямовані на досягнення результату, але нехтують обмеженнями та умовностями. На думку Boffa, Short, Gibby, Stentz, and Schmidt (2018), висока толерантність особистості до стресу виявляється у здатності переносити негативні емоційні або фізичні навантаження. Військовослужбовці цього типу можуть часто потрапляти у стресові ситуації, іноді й самі їх створюючи, проте це не призводить до розвитку депресії чи ПТСР у майбутньому.

Висновки

Вивчення особливостей ціннісної сфери мобілізованих військовослужбовців після участі в бойових діях з різним рівнем ПТС дало змогу виділити п'ять різних типів:

– «поціновувач кожної миті життя» (74,32 %) прагне до врівноваженого, комфортного забезпеченого життя, дотримуючись водночас норм та способів взаємодії з навколишнім світом, прийнятних у суспільстві; під час виконання бойових завдань у таких військовослужбовців відсутні негативні наслідки ПТС або спостерігаються лише незначні прояви;

– «терплячий» (15,30 %) постійно працює для поліпшення власного життя, але не відчуває повною мірою щастя та задоволення від нього; під час виконання бойових завдань такі військовослужбовці часто непродуктивно реагують на стрес, унаслідок чого виникають ознаки ГСР, бойовий стрес провокує розвиток депресивних проявів, а надалі і ПТСР;

– «формальний виконавець» (4,37 %) орієнтований на здійснення професійної діяльності як на засіб для задоволення матеріальних потреб, не відчуває щастя та задоволення від свого життя, стримуючи себе уявними нормами для уникнення конфліктів; обмеженість та відсутність свободи роблять таких осіб уразливими до ГСР та підвищують імовірність розвитку депресії та ПТСР у майбутньому;

– «приятний» (3,82 %) орієнтований на своє близьке соціальне оточення, прагне бути значущим у суспільстві, розділяти його цінності та здатний відмовитися від комфорту задля схвалення своєю референтною групою; під час виконання бойових завдань у таких військовослужбовців майже не виникає ознак ПТС;

– «натхненник» (2,19 %) прагне боротися за щастя інших, заради чого готовий відмовитися від комфортного й безпечного життя та власних інтересів; такі особи вільні у своїх думках і діях, ширі, чуйні, толерантні, спрямовані на досягнення результату, але нехтують обмеженнями й умовностями; у них є висока толерантність до стресу, яка виявляється у здатності переносити негативні емоційні або фізичні навантаження.

Доведено, що вузькість мети й способу її досягнення як критерій, що характеризує розвиток ціннісних орієнтацій особистості, знижує її здатність чинити опір бойовим стрес-факторам, сприяє формуванню ПТСР у мобілізованих військовослужбовців. Та, навпаки, інтеріоризація ціннісних орієнтацій, що передбачають вихід за межі власних інтересів та свободу способів дій, є профілактикою ПТСР у комбатантів.

У подальших дослідженнях планується вивчити особливості армійських цінностей у мобілізованих військовослужбовців.

Список використаних джерел

Журавльова, Л., & Кротюк, К. (2020). Особливості ціннісно-сислової сфери військовослужбовців з різним досвідом участі в бойових діях. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*, 10(55), 26–37. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10\(55\).03](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).03)

- Колесніченко, О., Приходько, І., Мацегора, Я., Юр'єва, Н., Лиман, А., & Байда, М. (2020). *Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України: метод. посіб.* (І. Приходько, Ред.). Харків: НА НГУ
- Макаренко, Н. (2024). Особливості ціннісно-смислової сфери військових із різним рівнем ПТСР. *Scientific Collection «InterConf+»*, 41(185), 246–250. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2024.027>
- Мацегора, Я., Колесніченко, О., Приходько, І., & Байда, М. (2023). Особливості військових цінностей у військовослужбовців-учасників бойових дій з посттравматичними стресовими реакціями. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 1(5), 36–50. <https://doi.org/10.52363/dcpp-2023.1.4>
- Приходько, І., Мацегора, Я., & Байда, М. (2023). Психологічне відновлення українських військовослужбовців після тривалої участі в бойових діях. *Честь і закон*, 4(87), 121–131. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/4/87/295208>
- Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N., & Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(5), 913–929. <https://doi.org/10.1037/a0016617>
- Boffa, J. W., Short, N. A., Gibby, B. A., Stentz, L. A., & Schmidt, N. B. (2018). Distress tolerance as a mechanism of PTSD symptom change: Evidence for mediation in a treatment-seeking sample. *Psychiatry research*, 267, 400–408. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.03.085>
- Daniel, E., Fortuna, K., Thrun, S. K., Cioban, S., & Knafo, A. (2013). Brief report: early adolescents' value development at war time. *Journal of adolescence*, 36(4), 651–655. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.03.009>
- Dollinger, S. J., & Kobayashi, R. (2003). Value correlates of collegiate alcohol abuse. *Psychological reports*, 93(3 Pt 1), 848–850. <https://doi.org/10.2466/pr0.2003.93.3.848>
- Galdós, J. S., & Sánchez, I. M. (2010). Relación del tratamiento por dependencia de la cocaína con los valores personales de apertura al cambio y conservación [Relationship between cocaine dependence treatment and personal values of openness to change and conservation]. *Adicciones*, 22(1), 51–58. <https://doi.org/10.20882/adicciones.214>
- Graham, G. (2010). *The disordered mind: An introduction to philosophy of mind and mental illness*. London: Routledge
- Johansen, R. B., Laberg, J. C., & Martinussen, M. (2013). Military Identity as Predictor of Perceived Military Competence and Skills. *Armed Forces & Society*, 40(3), 521–543. <https://doi.org/10.1177/0095327X13478405>
- Jones, E., & Wessely, S. (2003). “Forward psychiatry” in the military: Its origins and effectiveness. *Journal of traumatic stress*, 16(4), 411–419. <https://doi.org/10.1023/A:1024426321072>
- Kleinman, A., & Good, B. (1985). *Culture and depression: Studies in the anthropology and cross-cultural psychiatry of affect and disorder*. Berkeley: University of California Press
- Kolesnichenko, O., Prykhodko, I., Matsehora, Y., Bolshakova, A., Bilyk, O., Storozhuk, N., Lazor, K., & Trybulkevych, K. (2022). Typology of individual values of combatants of the War in Eastern Ukraine. *Romanian Journal of Military Medicine*, 125(1), 109–117
- Lane, R. E. (1976). The Nature of Human Values. By Milton Rokeach. *American Political Science Review*, 70(3), 965–966. <https://doi.org/10.2307/1959882>
- Maercker, A., Mohiyeddini, C., Müller, M., Xie, W., Hui Yang, Z., Wang, J., & Müller, J. (2009). Traditional versus modern values, self-perceived interpersonal factors, and posttraumatic stress in Chinese and German crime victims. *Psychology and psychotherapy*, 82(Pt 2), 219–232. <https://doi.org/10.1348/147608308X380769>
- McAllister, L., Callaghan, J. E. M., & Fellin, L. C. (2018). Masculinities and emotional expression in UK servicemen: ‘Big boys don’t cry’? *Journal of Gender Studies*, 28(3), 257–270. <https://doi.org/10.1080/09589236.2018.1429898>

- Müller, M., Forstmeier, S., Wagner, B., & Maercker, A. (2011). Traditional versus modern values and interpersonal factors predicting stress response syndromes in a Swiss elderly population. *Psychology, Health & Medicine*, 16(6), 631–640. <https://doi.org/10.1080/13548506.2011.564192>
- Prykhodko, I., Matsehora, Y., Kolesnichenko, O., Prikhodko, A., Bolshakova, A., Bilyk, O., Kuzina, V., & Slurdenko, D. (2025). Army Values of the Ukrainian Soldier: Its Contents and Its Assessment by Combatants. *Journal of Military Ethics*, 24(1), 86–100. <https://doi.org/10.1080/15027570.2025.2468015>
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Wittchen, H. U., Schönfeld, S., Kirschbaum, C., Thurau, C., Trautmann, S., Steudte, S., Klotsche, J., Höfler, M., Hauffa, R., & Zimmermann, P. (2012). Traumatic experiences and posttraumatic stress disorder in soldiers following deployment abroad: how big is the hidden problem? *Deutsches Arzteblatt international*, 109(35-36), 559–568. <https://doi.org/10.3238/arztebl.2012.0559>
- Zimmermann, P., Firnkes, S., Kowalski, J., Backus, J., Siegel, S., Willmund, G., & Maercker, A. (2014). Personal values in soldiers after military deployment: associations with mental health and resilience. *European journal of psychotraumatology*, 5. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.22939>
- Zimmermann, P., Alliger-Horn, C., Köhler, K., Varn, A., Zollo, M., Reichelt, A., Lovinus, A., Willmund, G., Rau, H., Heim, E., Maercker, A., & Wesemann, U. (2018). Depressivität und Wertorientierungen im Verlauf von militärischen Auslandseinsätzen. *Trauma & Gewalt*, 12, 18–25. <https://doi.org/10.21706/TG-12-2-0>
- Zimmermann, P., Firnkes, S., Kowalski, J., Backus, J., Alliger-Horn, C., Willmund, G., Hellenthal, A., Bauer, A., Petermann, F., & Maercker, A. (2015). Zusammenhänge zwischen Psychischer Symptomatik und Persönlichen Werten bei Bundeswehrsoldaten nach einem Auslandseinsatz [Mental disorders in German soldiers after deployment – impact of personal values and resilience]. *Psychiatrische Praxis*, 42(8), 436–442. <https://doi.org/10.1055/s-0034-1370242>

References

- Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N., & Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(5), 913–929. <https://doi.org/10.1037/a0016617>
- Boffa, J. W., Short, N. A., Gibby, B. A., Stentz, L. A., & Schmidt, N. B. (2018). Distress tolerance as a mechanism of PTSD symptom change: Evidence for mediation in a treatment-seeking sample. *Psychiatry research*, 267, 400–408. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.03.085>
- Daniel, E., Fortuna, K., Thrun, S. K., Cioban, S., & Knafo, A. (2013). Brief report: early adolescents' value development at war time. *Journal of adolescence*, 36(4), 651–655. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.03.009>
- Dollinger, S. J., & Kobayashi, R. (2003). Value correlates of collegiate alcohol abuse. *Psychological reports*, 93(3 Pt 1), 848–850. <https://doi.org/10.2466/pr0.2003.93.3.848>
- Galdós, J. S., & Sánchez, I. M. (2010). Relación del tratamiento por dependencia de la cocaína con los valores personales de apertura al cambio y conservación [Relationship between cocaine dependence treatment and personal values of openness to change and conservation]. *Adicciones*, 22(1), 51–58. <https://doi.org/10.20882/adicciones.214>
- Graham, G. (2010). *The disordered mind: An introduction to philosophy of mind and mental illness*. London: Routledge
- Johansen, R. B., Laberg, J. C., & Martinussen, M. (2013). Military Identity as Predictor of Perceived Military Competence and Skills. *Armed Forces & Society*, 40(3), 521–543. <https://doi.org/10.1177/0095327X13478405>

- Jones, E., & Wessely, S. (2003). "Forward psychiatry" in the military: Its origins and effectiveness. *Journal of traumatic stress*, 16(4), 411–419. <https://doi.org/10.1023/A:1024426321072>
- Kleinman, A., & Good B. (1985). *Culture and depression: Studies in the anthropology and cross-cultural psychiatry of affect and disorder*. Berkeley: University of California Press
- Kolesnichenko, O., Prykhodko, I., Matsehora, Ya., Bolshakova, A., Bilyk, O., Storozhuk, N., Lazor, K., & Trybulkevych, K. (2022). Typology of individual values of combatants of the War in Eastern Ukraine. *Romanian Journal of Military Medicine*, 125(1), 109–117.
- Kolesnichenko, O. S., Prykhodko, I. I., Matsehora, Ya. V., Yurieva, N. V., Lyman, A. A., & Baida, M. S. (2020). *Prykladna psykhotodiahnostyka v Natsionalnii hvardii Ukrainy* [Applied psychodiagnostics in the National Guard of Ukraine] (I. I. Prykhodko, Red.). Kharkiv: NA NHU. [in Ukrainian]
- Lane, R. E. (1976). The Nature of Human Values. By Milton Rokeach. *American Political Science Review*, 70(3), 965–966. <https://doi.org/10.2307/1959882>
- Maercker, A., Mohiyeddini, C., Müller, M., Xie, W., Hui Yang, Z., Wang, J., & Müller, J. (2009). Traditional versus modern values, self-perceived interpersonal factors, and posttraumatic stress in Chinese and German crime victims. *Psychology and psychotherapy*, 82(Pt 2), 219–232. <https://doi.org/10.1348/147608308X380769>
- Makarenko, N. (2024). *Osoblyvosti tsinnisno-smyslovoi sfery viiskovykh iz riznym rivnem PTSR* [Peculiarities of the value-semantic sphere of military personnel with different levels of PTSD]. *Scientific Collection "InterConf+", 41(185)*, 246–250. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2024.027> [in Ukrainian]
- Matsehora, Ya. V., Kolesnichenko, O. S., Prykhodko, I. I., & Baida, M. S. (2023). *Osoblyvosti viiskovykh tsinnosti u viiskovosluzhbovtiv-uchasnykh boiovykh dii z posttravmatychnymy stresovymy reaktsiyamy* [Peculiarities of military values in military personnel participating in hostilities with post-traumatic stress reactions]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii*, 1(5), 36–50. <https://doi.org/10.52363/dcpp-2023.1.4> [in Ukrainian]
- McAllister, L., Callaghan, J. E. M., & Fellin, L. C. (2018). Masculinities and emotional expression in UK servicemen: 'Big boys don't cry'? *Journal of Gender Studies*, 28(3), 257–270. <https://doi.org/10.1080/09589236.2018.1429898>
- Müller, M., Forstmeier, S., Wagner, B., & Maercker, A. (2011). Traditional versus modern values and interpersonal factors predicting stress response syndromes in a Swiss elderly population. *Psychology, Health & Medicine*, 16(6), 631–640. <https://doi.org/10.1080/13548506.2011.564192>
- Prykhodko, I. I., Matsehora, Ya. V., & Baida, M. S. (2023). *Psykholohichne vidnovlennia ukrainskykh viiskovosluzhbovtiv pislia tryvaloi uchasti v boiovykh diiakh* [Psychological recovery of Ukrainian military personnel after prolonged participation in combat operations]. *Chest i zakon*, 4(87), 121–131. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/4/87/295208> [in Ukrainian]
- Prykhodko, I., Matsehora, Ya., Kolesnichenko, O., Prikhodko, A., Bolshakova, A., Bilyk, O., Kuzina, V. & Slurdenko, D. (2025). Army Values of the Ukrainian Soldier: Its Contents and Its Assessment by Combatants. *Journal of Military Ethics*, 24(1), 86–100. <https://doi.org/10.1080/15027570.2025.2468015>
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- Wittchen, H. U., Schönfeld, S., Kirschbaum, C., Thurau, C., Trautmann, S., Steudte, S., Klotsche, J., Höfler, M., Hauffa, R., & Zimmermann, P. (2012). Traumatic experiences and posttraumatic stress disorder in soldiers following deployment abroad: how big is the hidden problem? *Deutsches Arzteblatt international*, 109(35-36), 559–568. <https://doi.org/10.3238/arztebl.2012.0559>

Zhuravlova, L., & Krotiuk, K. (2020). *Osoblyvosti tsinnisno-smyslovoi sfery viiskovoslužbovtsiv z riznym dosvidom uchasti v boiovykh diiakh* [Peculiarities of the value-semantic sphere of military personnel with different experience of participation in combat operations]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 12. Psykholohichni nauky*, 10(55), 26–37. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10\(55\).03](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).03) [in Ukrainian]

Zimmermann, P., Alliger-Horn, C., Köhler, K., Varn, A., Zollo, M., Reichelt, A., Lovinusz, A., Willmund, G., Rau, H., Heim, E., Maercker, A., & Wesemann, U. (2018). Depressivität und Wertorientierungen im Verlauf von militärischen Auslandseinsätzen. *Trauma & Gewalt*, 12, 18–25. <https://doi.org/10.21706/TG-12-2-0>

Zimmermann, P., Firnkes, S., Kowalski, J., Backus, J., Alliger-Horn, C., Willmund, G., Hellenthal, A., Bauer, A., Petermann, F., & Maercker, A. (2015). Zusammenhänge zwischen Psychischer Symptomatik und Persönlichen Werten bei Bundeswehrsoldaten nach einem Auslandseinsatz [Mental disorders in German soldiers after deployment – impact of personal values and resilience]. *Psychiatrische Praxis*, 42(8), 436–442. <https://doi.org/10.1055/s-0034-1370242>

Zimmermann, P., Firnkes, S., Kowalski, J., Backus, J., Siegel, S., Willmund, G., & Maercker, A. (2014). Personal values in soldiers after military deployment: associations with mental health and resilience. *European journal of psychotraumatology*, 5. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.22939>

Summary

FEATURES OF THE MOBILIZED SERVICEMEN'S VALUE SPHERE AFTER PARTICIPATION IN COMBAT OPERATIONS

Stanislav Larionov,

*PhD in Psychological Sciences, Associate Professor,
National Academy of the National Guard of Ukraine*

Ihor Prykhodko,

*Doctor of Science in Psychology, Professor,
National Academy of the National Guard of Ukraine*

Introduction. The large-scale and intensive hostilities that began in Ukraine on February 24, 2022, require increasing mobilization of the civilian population for military service. Combat stress negatively affects the mental and physical state of military personnel, disrupts adaptation and behavior, and leads to a transformation of the value sphere.

The value sphere serves as the basis for individual decision-making and influences the interactions between people. It is a powerful guiding force that invariably determines behavior and forms attitudes. The value sphere of a serviceman's personality acts as an adaptation mechanism when performing combat missions to form new value formations and allows later to experience post-traumatic stress more gently.

The purpose of the article is to determine the features of the value sphere of mobilized military personnel who participated in combat operations, with different levels of post-traumatic stress.

Materials and Methods. The study of the value sphere involved 230 mobilized servicemen from Ukraine's security and defense forces, all of whom participated in combat operations and underwent psychological recovery through a specialized program. The period of participation in hostilities was from 6 to 10 months. The psychodiagnostic methods "Value Orientations" and "Traumatic Stress Questionnaire" were utilized to examine the characteristics of the value sphere among military personnel with varying levels of post-traumatic stress.

Results. Cluster analysis allowed us to identify five types of value spheres mobilized servicemen with different characteristics of the PTS: "valuing every moment of life" (74.32 %) strives for a balanced, comfortable, secure life, when performing combat missions, such servicemen have

no negative consequences of PTSD or minor manifestations; “patient” (15.30 %) constantly works to improve their own lives, when performing combat missions, such servicemen often react unproductively to stress, as a result of which signs of acute stress reactions appear and provoke the development of depressive manifestations, and subsequently PTSD; “formal performer” (4.37 %) is focused on professional activity as a means to meet material needs, they are vulnerable to acute stress reactions and increase the likelihood of developing depression and PTSD in the future; “friendly” (3.82 %) is focused on their close social environment, when performing combat missions, such servicemen almost do not have signs of PTSD; “inspirator” (2.19 %) strives to fight for the happiness of others, they have a high tolerance for stress, which is manifested by the ability to endure negative emotional or physical stress.

Conclusions. *Research has shown that a narrow focus on specific goals and methods for achieving them negatively affects the development of an individual’s value orientations. This limited perspective can diminish a person’s ability to cope with combat stress factors and increase the likelihood of developing PTSD among mobilized servicemen. Conversely, embracing value orientations that prioritize collective interests and freedom of action can help prevent PTSD in combatants. Future studies will examine the unique features of army values among mobilized servicemen.*

Keywords: *value sphere; mobilized servicemen; combat operations; post-traumatic stress; mental trauma.*